

EĞİTİM SÜRECİNDE KİŞİLERARASI İLETİŞİM

Dr. Alev ÖNDER

M.Ü. A.E.F. Öğretim Görevlisi

Abstract:

In this paper, the educational process at school was reviewed considering interpersonal communication. At first it was underlined how interpersonal communication plays a role in face to face education at schools. In addition, some ideas of general theory of interpersonal communication such as empathy, to-way communication, non-verbal communication and seating arrangements were discussed.

I-GİRİŞ

Bu çalışmada, okul ortamında eğitim sürecinin, kişilerarası iletişim yönünden betimsel olarak incelenmesi amaçlanmıştır. Okullardaki örgün eğitimin temelinde, öğretmen ve öğrenci arasındaki yüzyüze iletişim sayesinde gerçekleştiği, günümüzde eğitim alanında gerçekleştirilen tüm teknolojik gelişmelere karşın kabul edilmektedir. Bu nedenle eğitim ortamındaki kişilerarası iletişimi gözönüne almanın, eğitimin daha etkili kılınmasını sağlamak açısından gerekli olduğu ileri sürülebilir. Ancak amaç, yalnızca eğitimin etkili, yani bir anlamda verimli olmasını sağlamak değil, aynı zamanda, bu süreçte görel olarak daha zedelenebilir olan öğrencinin (çocuğun ya da gencin) sağlıklı gelişmesini gözlemektir.

Okul ortamında eğitim etkinlikleri, kişilerarası iletişim açısından ele alındığında, gerçekte sözkonusu etkinlikler sırasında yalnızca öğretmen ve öğrenciler arasında değil, diğer bazı kişiler ya da unsurlar arasında da iletişim olduğu görülür. Bu kişiler ve unsurlar, aralarındaki iletişime göre şöyle sıralanabilir:

Öğretmen - öğrenci iletişimi

Öğrenci - öğrenci iletişimi

Öğretmen - anababa iletişimi

Öğretmen - okul rehberlik servisi iletişimi

Öğretmen - okul yönetimi arasındaki iletişim

Öğrenci - okul yönetimi arasındaki iletişim

Öğrenci - okul rehberlik servisi iletişimi

Anababa - okul yönetimi arasındaki iletişim

Anababa - okul rehberlik servisi iletişimi

Okul yönetimi- okul rehberlik servisi iletişimi

Görüldüğü gibi okul ortamında eğitim etkinliklerinin yapılması sırasında çok çeşitli iletişimler kurulmak ve sürdürülmek durumundadır. Aslında bir okulda çalışan diğer hizmetlilerin de yukardaki listeye katılması düşünülebilir. Ancak öğrencilerin eğitimine doğrudan katkıları dikkate alındığında, listedeki unsurlar ya da kişiler arasındaki iletişimlerin daha birincil derecede rol oynadığı ileri sürülebilir.

Okul ortamındaki tüm kişi ya da unsurlar arasındaki iletişimi incelemek, bu yazının boyutlarını aşacağından, burada yalnızca öğretmen - öğrenci iletişimi ele alınmıştır.

Öğretmen ile öğrenciler arasındaki iletişim geleneksel olarak, eğitimin didaktik sürecinin bir parçası düzeyinde ele alınmıştır [1]. Buna göre, bilgilerin öğrencilere nasıl anlatılması, aktarılması durumunda daha öğretici olabileceği üzerinde odaklaşmıştır. Öğretmen ile öğrenciler arasındaki eğitim sürecinin, iletişim kuramı açısından gözönüne alınması gerektiğini düşünenler ise, daha çok eğitime hümanist yönden yaklaşmaya çalışanlar olmuştur [2]. Daha yeni olan bu yaklaşımda, grup içersindeki bireyin (öğrencinin) sosyal psikolojisi temelinde, aşırı zorlanmadan, zedelenmeden eğitilmesi için, karşılıklı bir süreç olarak iletişim kuramının, empati, iki yönlü iletişim, sözel olmayan mesajlar gibi kavramları işe koşulmuştur.

En genel anlamda, bir kişiden diğerine anlam aktarımı olarak tanımlanabilen kişilerarası iletişim, öğretmenin her düzeyden (okulöncesinden üniversiteye) öğrenci grubuna "belirli bir bilgiyi aktaran aracı (mediator) rolü"[3: 2] göz önüne alındığında daha iyi anlaşılabilir. Öğretmen, öğrencilerine ister doğrudan doğruya olgu türü bilgi aktarsın, isterse olgu türü bilgi

edinmenin yani öğrenmenin yollarını aktarsın, ya da öğrencilerini kendi yaşantıları yolu ile öğrenecekleri koşullara yönlendirsın, öğretmenlik işlevinin temeli “anlam aktarma”ya dayalıdır. O halde öğretmenin iletişim davranışları iletişim kuramı yönünden incelenmeye değer. Bu incelemede, genel iletişim kuramı ilkeleri yönünden öğretmen - öğrenci iletişimi üzerinde durulmuştur. İletişim kuramı çerçevesinde öğretmenin davranışlarına bakıldığında, özellikle aşağıdaki konuların/altbaşlıkların üzerinde durulmasının işlevsel olacağı düşünülmüştür. Bunun nedeni, ilgili konuların kişilerarası iletişim alanında en çok vurgulanan konular olmasıdır.

II-EMPATİ

İletişim kuramı içinde çok özel bir yere sahip olan empati, bir kişinin kendisini karşısındaki kişinin yerine koyarak onun duygularını ve düşüncelerini anlaması ve onu anladığını kendisine aktarabilmesidir[4]. Empati sayesinde insanlar arasında olumlu ilişkiler gelişebilir ve işbirliği kurulabilir. Eğitim ortamında, öğretmenin öğrencileri ile empati kurabilmesi için, onları, yaş ve geldikleri sosyal-kültürel çevreleri temelinde anlayabilmesi gerekir. Bu, Piaget' nin de önemle vurguladığı gibi, yetişkinin çocuğu anlayabilmesi için, ona yetişkin gözünden değil, farklı bir varlık olarak, çocuk gözünden bakabilmesiyle mümkün olabilir [5]. Öğretmenin öğrencilerini, sürekli olarak belirli yetişkin standartlarına göre değil, kendi gelişim nitelikleri ve bireysel farklılıkları ile anlayıp, eğitimi buna göre düzenleyebilmesi için empati ile yaklaşabilmesinin önemli olduğu ileri sürülmektedir [6]. Öğrencilerin yalnızca davranışlarına tepki göstererek değil, davranışlarının nedenlerinin anlaşılmasına çalışılarak sorunların kaynağında çözülmesi, eğitim ortamında gereksiz yere zaman ve enerji yitirilmesini önleyebilir. Bunun sağlanması içinse, öğretmenin öğrencileriyle empati kurabilmesi gerekir.

III-İKİ YÖNLÜ İLETİŞİM

Geleneksel öğretmen rolü olarak kabul edilen “öğrencilere konuşma”, en etkili öğrenme yolu olarak görülmemektedir [7]. Öğrencilerin de soru sorarak, yardım isteyerek, deneyim, düşünce ve hatta duygularını ifade ederek katıldıkları bir ortamda, daha aktif öğrenme ve davranış değişikliği elde edilmektedir [2]. Öğrencilerin sınıf içindeki akademik çalışma sırasında, aktif olarak “yardım isteme” davranışlarının önemi bir çok çalışmada belirtilmiştir [8,9]. Ayrıca öğrencilerin daha çok kendilerini ifade edebildikleri öğrenme ortamında, sorunların daha erken farkedilip çözülebileceği, öğrenme düzeyinin sürekli olarak değerlendirilebileceği ileri sürülebilir.

Son yıllarda Türkiye’de de çok vurgulanan “öğretmen merkezli değil, öğrenci merkezli” [10] eğitim durumlarının sağlanabilmesi, öğretmenin sınıfta iki yönlü iletişime daha fazla yer vermesiyle mümkün olabilir. Öğrencinin aktif bir rol aldığı, çekinmeden soru yöneltebildiği, görüşlerini ifade edebildiği bir sınıf ortamında, öğrenci merkezli eğitim için temel koşulların varlığından söz edilebilir. Sınıf içi iletişimin iki yönlülüğünün sağlanması için öğretmenin, konuşmaya davet, aktif dinleme gibi iletişim becerilerinin de gelişmiş olması gerekir.

IV-SÖZEL OLMAYAN MESAJLAR

Kişilerarası iletişimin yalnızca sözel mesajlardan oluşmadığı, sözel olmayan mesajların (beden dilinin) da önemli olduğu bilinmektedir [11,12]. Eğitim ortamında da sözel olmayan iletişimin önemi üzerinde durulmaktadır [13,14]. Öğretmenin sözel anlatımını destekleyen jest ve mimikleri kadar, duygularını (kızgınlığını, sevgisini, üzüntüsünü..) yüz ifadesi ile de aktarabilmesi durumunda, hem daha etkili bilgi aktarabileceği hem de kendisini öğrencilerine daha iyi ifade edebileceği düşünülebilir. Eğitim ortamında duyguların karşılıklı olarak ifade edilebilmesi ve kabul edilmesi, kaygının azalmasına ve öğretmen-öğrenci ilişkisinin daha olumlu olmasına yol açabilir.

Öğretmenin, öğrencilerin sözel olmayan (bedensel) mesajlarını doğru ve zamanında yorumlayıp, eğitim etkinliğini buna göre yönlendirebilmesi (örneğin öğrencilerin yorulduklarını ya da sıkıldıklarını yüz ifadeleri ve beden duruş tarzlarından anlayıp programın akışını ayarlayabilmesi) durumunda, hem eğitimin daha etkili olabilmesi hem de öğretmen- öğrenci ilişkisinin olumlu yönde gelişmesi sağlanabilir. Yorulduklarının öğretmen tarafından anlaşıldığını ve öğretmenin konuya bir örnek ya da fıkra anlatarak kendilerine biraz zaman tanıdığını fark eden öğrencilerin gözünde öğretmen, anlayışlı, öğrencisini düşünen bir kişi olarak algılanabilir. Öğrenci tarafından duygusal olarak daha çok benimsenen, sevilen öğretmenin verdiği bilgilerin öğrenilmesi yönünde zihinsel performansın ve motivasyonun daha yüksek olabileceği ileri sürülmüştür [2].

V-OTURMA DÜZENİ

Kişilerarası iletişimde, iletişimin kurulduğu ortamın da önemli bir rol oynadığı bilinmektedir [11]. Okul içinde yapılan eğitim etkinlikleri sırasında, sınıf ortamının fiziksel niteliklerinin de iletişim yönünden önemli olduğu belirtilmiştir [2,15]. Söz konusu fiziksel niteliklerden en önemlisi sınıftaki oturma düzenidir. Leavitt'in beş kişilik bir çalışma grubuyla yapmış olduğu deneysel çalışmanın bulgularına göre, iletişimin eşit

aktığı, gruptaki her üyenin belirli bir oranda iletişime katıldığı oturma düzeni, daire biçimindedir [16].

Öğrenciler sınıf içinde daire biçiminde oturdukları zaman, aralarından bazılarının kendisini gruptan ayrı, merkezden (öğretmenden) uzak olarak algılaması önlenebilir. Daire biçimindeki oturma düzeninde iletişim açık kalır ve öğrencilerin çoğunun etkinliğe katılımı mümkün olur. Öğretmene yakın olan öğrencilerin, onu daha dikkatle dinleyebilecekleri düşünülürse, özellikle dairenin ortasında yer alması durumunda, tüm öğrencilerin, kendilerine eşit uzaklıktaki öğretmenden daha çok etkilenebilecekleri söylenebilir. Ayrıca, öğrencilerin kendi aralarındaki etkileşim yolu ile öğrenmelerinin sağlanmasında, daire biçimindeki oturma düzeni, herkesin birbirlerinin yüzünü görebilmesi bakımından daha olanaklıdır. Öğretmenin tüm öğrencilerini rahatça gözleyebileceği bir konumda olması gerektiği de özellikle vurgulandığına göre [15 ;101], sınıf ortamında daire biçiminde oturma düzeninin sağlanması önemlidir.

Sınıfın mekan olarak büyüklüğü ve sınıftaki öğrenci sayısı, daire biçiminde oturma düzenini sağlama yönünden kuşkusuz belirleyicidir. Eğer sınıf büyüklüğü ve öğrenci sayısı daire biçiminde oturma düzeni kurmaya olanak tanımıyorsa, öğretmenin, sınıf içersinde aynı yerde sürekli kalmayıp, zaman zaman sıralar arasında dolaşması, böylece tüm öğrencilerle arasındaki mesafeyi kısaltması önerilebilir.

Öğretmen- öğrenci iletişiminde, yukarıda sözü edilen konularda öğretmenleri daha yetkin kılacak özel beceri kazandırma eğitimine ağırlık verilmesi gerekmektedir. Bunun için, öğretmen yetiştiren tüm fakültelerin programlarında, uygulamalı, yaşantıya dayalı kişilerarası iletişim dersleri bulunmalıdır. Ayrıca meslekte halen çalışmakta olan öğretmenler için düzenlenen mesleki geliştirme kurslarında, kişilerarası iletişim becerilerinin eğitimine daha çok yer verilmesinde yarar vardır.

KAYNAKÇA

- [1] Rian, A. H. (1972). Forstar vi eleverne- og forstar de oss. Artikler til Undervisningslære, Gyldendals Pedagogiske Bibliotek, Danmark,1, 100-113.
- [2] Shmuck, R. A. ve Shmuck, P. A. (1983).Group Processes in the Classroom. Iowa: Wm. C. Brown Company.

- [3] Wallin, E. (1988). Notes on didactics as a field of research. Scandinavian Journal of Educational Research, 32, 1-7.
- [4] Jackson, E. (1987). Behavior in groups as a predictor of internal empathy and communicated empathy. Social work with groups. 10, 1, 3-16.
- [5] Piaget, J. (1953). The Origins of Intelligence in the Child. Routledge and Kegan Paul.
- [6] Haigh, G. (1980). Den Langsomme Elev. Kopenhagen: Munksgaards Undervisningsbibliotek.
- [7] Dalin, P.(1987). Skole Utvikling. Oslo: Universitetslaget
- [8] Nelson-Le Gal, S. (1986). Academic help-seeking and peer relations in school. Contemporary Educational Psychology, 11, 187-193.
- [9] Nelson-Le Gal, S. (1990). Academic achievement orientation and help-seeking behavior in early adolescent girls. Journal of Early Adolescence,10, 176-190.
- [10] Fidan, N. (1996). Okulda Öğrenme ve Öğretme. Ankara: Alkım Yayıncılık.
- [11] Cüceloğlu, D. (1992).Yeniden İnsan İnsana. İst: Renzi Kitabevi.
- [12] Dökmen, Ü. (1994). İletişim Çatışmaları ve Empati. İst: Sistem Yayıncılık.
- [13] Smith, M. ve Glass, G., (1979).Relationship of Class-Size to Classroom Processes. Teacher Satisfaction and Pupil Affect. San Francisco: Farwest Educational Laboratory.
- [14] Hansen, E. M. (1986). Jon Laerer Tegn. Innlaeringen av de forste tegn hos en horende gutt med alvorlige kommunikasjonshemninger. Spesialpedagogiske Forskningsbidrag, Norway, 9, 84-95.
- [15] Steere, B.F. (1989). Becoming An Effective Classroom Manager. Albany: State University of New York Press.
- [16] Leavitt, H. J. (1951). Some effects of certain communication patterns on group performance, Journal of Abnormal and Social Psychology, 46, 38-51.